

PÉNZ

Történelmi adatok azt tartják, hogy a pénzt a föníciaiak találták föl. Mivel ők kihaltak, az ellen nem tudnak érvelni, hogy a kínaiak is a pénz föltalálójának tartják magukat. A mi európai értékmérőnk, amely a pénz származásának eldöntésében is vezérel bennünket, már annyiszor cserbenhagyott, hogy kételkedő vagyok. Ahhoz is hozzászoktam, hogy egy-egy fontos találmány elsőbbségeért több nemzet is versenyez, és az "erősebb kutya..." elve alapján győz. (Gondoljunk csak a dinamóra, amelyet a magyar Jedlik Ányos fejlesztett ki, és az újra felfedezőjének, a német Siemensnek ítéltek a pálmát. 1945-1989 között az sem volt szokatlan, ha a tankönyvekben leírták, hogy ezt, vagy azt, ez és ez a nemzet, ilyen és ilyen nevű fiának ítéli a tudomány, de a történelmi valóság az, hogy "már X Y, a nagy orosz, vagy szovjet tudós korábban ismerte és alkalmazta". Vagyis, ha pénzről van szó, márpedig minden találmány dicsősségre és jelentős pénzösszegre cserélhető, azonnal érvényesülni kezd az erősebb kutya elve. Más kérdés, hogy közel azonos szintű társadalmakban, amelyekben valamilyen eszközzel, gondolatra közösségi szükség, igény mutatkozott, azokban rövid időközökkel ugyanazt legfőljebb más kivitelben, vagy megfogalmazásban, de föltalálják, majd marakodni kezdenek az elsőbbségért. Tipikus példa volt a francia-amerikai vetélkedő az AIDS vírus felfedezésével kapcsolatban.)

Szerencsére a pénz föltalálásának kérdésében nem nekem kell pálcát törnöm. Azt viszont senki sem tagadja, hogy a pénznek nevezhető csereeszköz előtt már voltak olyan természeti értékek, amelyeket az emberek fizetesként elfogadtak egymástól. A Révai Lexikonban az olvasható, hogy a fejletlen kultúrákban és a szervezetlen állami élet korszakaiban nem volt általános érvényű csereeszköz, hanem a mindennapi gyakorlati élet hozta létre azt a szokást, hogy a gazdaságilag egymásra utalt területek olyan javakkal fejezték ki a dolgok értékét, amelyek ott általános szükségletnek számítottak. Például a lábas jószágok, bőr, gabonafélék, növénylevelek, tea, kávé, datolya, vagyis ehető gyümölcsök, egyéb termékek, illetve elefántcsont, kagylók, fémek és házi eszközök.

Az bizonyos, hogy a Kárpát-medencében olyan régi, neolitikus sírokból, amikor Fönícia még nem létezett, a Földközi-tenger keleti medencéjéből származó cypraea fajhoz tartozó porceláncsigák vagy kaurik, kerültek elő, amelyek lakterükön éjjeli életet élnek. A korallzátonyokon legelésznek. Változatos színük, mintázatuk és csillogásuk miatt ezeket ősidők óta kincsként gyűjtik, tartják és mindenféle táplálékért, illetve használható tárgyért cserélik. A csendes-óceáni szigetvilágban nem egy helyen máig a pénzt helyettesíti más, egyre ritkább, kihaló és mind nehezebben megszerezhető tengeri csigákkal együtt, mint amilyenek a redős csigák vagy voluták, a magcsigák vagy muricoideák, illetve a tritonkürt. Ezeket egyenként, vagy fölfűzve testékesítő, illetve rituális díszként árulják, cserélik. Nem egyszer törzsi villongást folytatnak értük. Ez a fajta csere természetbeli juttatás, amely a modern társadalmakban is máig ismert és gyakorolt. (Kezdetben a magyar mezőgazdasági termelőszövetkezeti tagok pénz helyett a cukorgyáraktól a beszállított cukorrépa értékének megfelelő cukrot és rumot kaptak fizetségül. A cukor a hazaszállítás során többnyire változatlan tömegben megmaradt, de a rum mindig fogyatkozást szenvedett, jelezve a két termék közötti felhasználói relatív értékkülönbséget.)

Az bizonyos, hogy a természeti javak jóval hamarabb megszülettek, mint a pénz, és

változatlanul tartják csereeszköz értéküket. Amikor a társadalmi, gazdasági helyzet romlik, megbomlik, az ember azonnal visszatér az ehető, használható dolgok cseréjére. Akik megélték a 20. század inflációit, különösen a második világháborút követő magyar pengő elértéktelenedését, jól emlékeznek arra, hogy a felülbélyegzett mill- és billpengő helyett tojással fizettünk. Az sem volt baj, ha közben megzápult, lötyögött, vagy éppen kiszáradt, mumifikálódott, csak ne nálunk törjön össze, hanem a borbély levágja érte a hajunkat, mikor megnőtt. Az egyes ember élete fajunk fejlődésének gyorsított megismétlése nemcsak biológiai szempontból, hanem szellemi érése tekintetében is. Gondoljunk csak vissza gyermekkorunkra, amikor kisiskolásként csereberéltük a radírt ceruzára, a bicskát parittyára, gyakran egy nap több alkalommal is megváltoztatva a zsebünkbe került tárgy küllemét, felhasználhatóságát. Pénzünk nem volt, mégis milyen jó üzleteket kötöttünk.

Mark Twain ifjúsági regényében Tom Sawyer, a jó kereskedelmi és csereérzéssel megáldott srác még egy madzagra kötött és maga körül forgatható döglött patkánynak is képes volt értéket teremteni. Jonny Miller barátja ugyanis ezzel fizetett, csak hogy Tom helyett a kerítés festésével munkát végezhesen. A pénz ebben a folyamatban láthatatlan maradt, sőt paradox módon nem az kapta volna, aki a másiknak értéket, nevezetesen munkát végzett, hanem az, aki egy általa elhitetett érték birtoklását percekre átengedte. A patkány, mint csereáru "pénzzé" vált, és végül értéket teremtő munkában kamatozva került Tomhoz, anélkül, hogy ő ezért bármit is fizetett volna Jonnynek, sőt kihasználta annak naivitását.

Ennyit ér a pénz, illúzió csupán, ha nincs mögötte életben tartó erő, vagy biztos értékfedezettel rendelkező társadalom. Csak addig van hatalma, amíg tőle függetlenül az életben maradást nem befolyásolja. Ha egy hajótörött lakatlan szigetre kerül, és Robinsonként módja van a hajóroncsról pénzt, vagy élelmet magával vinni, az utóbbit választja, mert pénzzel nem lehet jóllakni. Adott körülmények között, a magányos ember számára semmilyen értékkel nem rendelkezik.

A fentebb idézett lexikon a pénz meghatározását tovább folytatja. A fényűzés terjedésével jött a nemesfém: az arany, ezüst. Hozzá kell tennem, és a legkülönbözőbb drágakövek. Az arany egyébként történelmileg folyamatosan alakult ki értékmérő forgalmi eszközzé, kincsképzővé. Montezuma népe a "sárga fémbe" még csak Napisten ragyogását látta, és számukra csupán szakrális értéket jelentett. A nemes fémeknek belső értékük van, és ez a többi javak fölött áll, írja a lexikon. Ismét ki kell egészítenem, mert a platina, uránium, egyéb ritka elemek csatlakoztak a felsoroltakhoz, amelyek önmagukban is értéket képeznek, és a valós pénz árfolyamát gyakran befolyásolják. Ezek együtt világpénz-funkciót látnak el.

Egyelőre maradjunk még a nemesfémnek, mint értéknek a fölfedezésénél, az ókorban. Most már jöhetnek a kínaiak és a föníciaiak. A görögök verhetik a drachmát, a rómaiak a talentumot, és így tovább...

Az ércpénz-készletek mennyisége hatással van a gazdasági javak, a forgalomba kerülő áruk pénzértékének nagyságára. A reális pénzszaporodás gazdasági föllendülést, az árucikkek árának emelkedését, csökkenése pedig az áruk pénzértékének hanyatlását idézi elő. A papírpénz csak a 18. század óta van terjedőben, azelőtt az ércet verték, hígították és hamisították. Ezért kellett a pénzalap, amely - a szakirodalom szerint - a papírpénzek,

kötvények és értékpapírok állami fedezetéül szolgáló nemes fémek összegét jelenti. Ha például nekem van egy húszezer forintos bankjegyem, a bank köteles lenne érte aranyban a nemesfém fedezetét kiadni. Ez a modern korban természetesen csak elv, mert nemesfémet a világbankok trezorjaiban szoktak egyik állam kincstárából a másikba átrakni.

A pénz, mint fizetési eszköz, általános egyenérték, minden más árura átváltható. A Mammon, a money korunk áldozatot kívánó, olykor vérszomjas istenévé lett. Imádják, bókolnak neki, reszketnek érte, szerelembe esnek vele. Van, aki nem is költi, csak gyűjti. Naponta olvasgatja, rakosgatja, babusgatja, vagy éppen rejtegeti, dugdossa, hogy még magától is elkülönítse, nehogy bántódás érje, és értékét veszítse. Némelyik fősvény jobban szereti a pénzt, mint ezen kívül bármit a világon, önmagát is beleértve.

A pénzért az emberek mindenre képesek. Hús forintodért akár meg is ölnek. Korunkban minden megvásárolható vele, ország, nép, föld, béke, szerelem, csak egyetlen egy nem. Az anyai szeretet. Ez vagy van, vagy nincs. Aki nem ismeri meg, életen keresztül a nyomorultja marad, mert semmi áron meg nem vehető.

A pénzzel való bánásmód lehet matematikai, gépi és kézi. Előállítás ipari, megtervezése grafikai. Mivel üzletelni lehet vele, kialakult a bankárszakma, mely a mai egyszerű, sínylődő polgár szemében a jóléti bűnözők, ingyenélők, a "tűzhöz közel ülő" jól értesültek és agyafúrt kizsákmányolók szakmájává vált. A pénz mozog, forog, csillogtatja és kínálja magát, akár egy rossz nő. Hol pucéran ül az üvegablakban, hogy mindenki megkívánja, hol szemérmesen elhúzódik és fátylain keresztül sejtelmesen megvillantja bokáját, ahogy a divat kívánja, hogy minél több embert az ujja köré csavarhasson. Aki komolyan veszi, és hajtani kezdi, magát prostituálja vele.

A pénzt lehet verni, nyomni, hamisítani - akár a nőt -, a bankban befektetni, onnan kivonni, befagyasztani, átváltani. A pénz kamatozik, konzerválódik, tartalékolódik, elértéktelenedik, fölértékelődik. A társadalom függvénye, hogy mivé válik. Ezért csak szükséges rossz, amit a társadalomban élő emberre a közössége rákényszerít. Élni még akkor sem tudunk nélküle, ha nem szeretjük, utáljuk, vagy csak közömbösek vagyunk vele. Igyekszünk az életünkben kirekeszteni, de polipkarként utánunk nyúl és magához ránt. Nem kívánja, hogy szeressük, de azt igen, hogy rabszolgái legyünk. A pénz gálya, amely magához láncol, és ha a világpiac óceánján süllyedni kezd, vele fulladunk.

A pénz több fogalmat rejt magában. Egyik meghatározása az, hogy a "hal pikkelye, halpénz". Ellentétes jelzésű fogalom is lehet: "a legkisebb értékű pénzdarab", vagy "nagy anyagi érték, tőke, vagyon". Ha van pénzed, tanulhatsz, és vele szellemi tőkére tehetsz szert, tehát a pénz szellemi értékre változtatható. A pénz szelep a társadalom arcára erősített maszkon. Ahogy ezt a szelepet nyitják, zárják, úgy változik körülöttünk a világ. Az egyén ebből csak azt érzékeli, hogy önhibáján kívül elszegényedett, vagy erőfeszítése gyümölcséül gyarapodni kezd. A pénzcsap kezelésével milliók életét, kultúráját, gondolkodásmódját, az egyén Én-képét lehet teljesen megváltoztatni, eredeti való önmagából kiforgatni, hogy az anyja sem ismer rá.

A pénz lehet ösztönző és gerjesztő hatású. Ha nincs miért dolgozni, ha fizetéskor senki sem dug a zsebünkbe pénzt, nem vásárolhatunk magunknak a létünkhöz szükséges élelmiszert

vagy eszközöket, és nem állhatunk a pénztár elé fizetni. A "közös kondér, a közösségi vagyon" elve teljesen megbukott. Az ember alapvető lelki szükséglete a személyes vagyongyűjtés. A birtoklás húzóerő a társadalomban és a személy életében egyaránt.

Amikor a 20. század utolsó harmadában, Kambodzsában a bankokból kiszórt pénzt az utcán fújta a szél, a Pol-pot rendszerben az embereket már csak kényszermunkatáborokban lehetett dolgoztatni, vagy lemészárolni. A pénz istene akkor is fölülkerekedik, ha megtagadják és üldözik. Hatalommá nőtt a hatalmak fölé, és korunk embere tehetetlenné vált vele szemben.

SZENTI TIBOR - SZÚCS LÁSZLÓ
RENDHAGYÓ
LEXIKON